

SUVREMENA ETNOGRAFIJA NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE HRVATA U JANJEVU

Vuković, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:195020>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA NEMATERIJALNE
KULTURNE BAŠTINE HRVATA U JANJEVU**

PETRA VUKOVIĆ

SPLIT, 2021.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE
HRVATA U JANJEVU**

Studentica

Petra Vuković

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2021. godine

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Podrijetlo Hrvata Janjevaca na Kosovu	4
2.1. Muslimani - kršćani ili tzv. Ljamari	5
3. Crkveno-pučka baština	5
3.1. Obred krštenja	6
3.1. Koji se svetac najviše štovao kod Hrvata u Janjevu?	6
3.2. Božić	8
3.3. Proslava Nove godine na Kosovu	9
3.4. Maškare u Janjevu	10
3.5. Cvjetnica	11
3.6. Veliki četvrtak	12
3.7. Veliki petak	12
3.8. Velika subota	13
3.9. Uskrs	14
3.10. Što je Đurđevdan i kako se slavi u Janjevu?	15
3.11. Hodočašće za (Gulem i Mali Gospođindan) Veliku i Malu Gospu na Kosovu	16
4. Svakodnevni život	17
4.1. Kako se kod Janjevaca slavio Prvi maj?	18
4.2. Omiljene igre u Janjevu i utrke s konjima	18
4.3. Koji su se plesovi plesali i kako ste se družili?	21
4.4. Janjevski pjevački zbor	22
4.5. Običaj čuvanja hrane, zimnice	23
4.6. Zanati, trgovine, derneci	23
4.7. Koja su se jela spremala u Skopju ili u Janjevu, za neke običaje?	24
4.8. Izreka	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.
5. Usmene lirske pjesme	25
5.1. Uspavanke	25
5.2. Lubavna pjesma	27
6. Pučke pjesme	28
7. Veliki potres u Skopju	30
Rječnik	31
8. Zaključak	36
Izvori	37
Vlastiti terenski zapisi	37

Popis kazivača	37
Literatura.....	37
Sažetak	40
Abstract.....	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.

1. Uvod

Nematerijalna kulturna baština predstavlja blago svakoga naroda, što bi značilo da svaki narod ima što za ostaviti u nasljeđe, čime se pohvaliti i što za pokazati. Tako je i sa Hrvatima izvan granica Lijepe Naše.

Iako su prije mnogo godina, sada se već može govoriti i o stoljećima, odselili iz Hrvatske, nikada nisu dozvolili da u nasljedstvo nemaju što za ostaviti. U tom dugom vremenskom razdoblju očuvali su katoličku vjeru, običaje i tradiciju, pod raznim olujama povijesnih događaja, možda čak privrženije nego što bi se to moglo očekivati.

U ovome je radu riječ o Hrvatima na Kosovu. Riječ je o malom mjestu – Janjevo i njegovim mještanima – Janjevcima. Riječ će odati sve o običajima, životu, tradiciji i opstojnosti.

2. Podrijetlo Hrvata Janjevaca na Kosovu

O podrijetlu Hrvata Janjevaca na Kosovu pripovijeda se da je Dubrovačka Republika na Kosovu poslala najbolje majstore:

U četrnaestom stoljeću, kako je Dubrovačka Republika morala Turcima plaćati da bi zadržala Republiku, plaćali bi u zlatu. S obzirom da je dolje, u Janjevu, bilo puno zlata i srebra, odabrani su najbolji meštari, koji su po zadatku prebačeni u Janjevo, s namerom da se vrate. Dok plaćaju Turcima danak, otišli su dole. Mjesto di je bilo puno zlata i srebra, zove se Novo Brdo. Oni su otišli, tamo su radili, a novac se slao u Dubrovnik. Kako je u Janjevu bio velik potres, to staro Janjevo di je bilo, blizu Novog Brda, ono je propalo, uništeno je. Tada su se doselili u novo Janjevo, di je sad. Od tu su slali novac. Kako je u Dubrovniku isto bio potres, ima ti jedno misto kod Dubrovnika, ja sam ovde u samostanu tražija moje porijeklo, ima jedno misto zove se Matić, cijelo selo su Matići. U Janjevo ima i Karamatić, sa mnom je Ante Karamatić bio je direktor, rezervnik oficira, da ti ne pričam sad to... Matića ima svugdi. Kad su se tribali vratit, bio je potres na području Dubrovnika, pola njih se vratilo, a pola ih se nije imalo di vratiti pa su ostali dolje. U Janjevu ti ima, to se na internetu može vidit', to piše na internetu, najveće zvono u Europi, staro i teško tisuću i četiristo kilograma. Imaju i tri još starija od ovoga, ali ovo je Dubrovačka Republika poklonila Janjevu, jer su ostali dole i sagradila crkvu

kao zahvalnost šta su doprinijeli održavanju Republike. Kad je srušena crkva, u potresu, Janjevci su zakopali to zvono. Ja sam ga zvonija, pomaga' sam u crkvi. Oni su ga zakopali, da ga ne uzmu, zato je i ostalo to zvono. Za vrijeme rata, sva zvona su se pretopila za proizvodnju topova. Turci, oni su tili nas da asimiliraju, kako su napravili s 80% Srba u Bosni i drugdi. Naši ljudi, nisu se dali, a ne bi se spasili, nego su bili vrsni meštri pa su Turcima tribali. Radi toga nisu oni nas dirali, inače svugdi su to radili, a mi smo zadržali vjeru, a najviše je tu crkva pomogla. Lako je ovde bit' Hrvat, a u srcu Kosova, koje je tada bilo pod Srbijom, u Janjevu, uvijek se pisalo latinicom. Evo i ja pišem latinicom, a to je dosta učinila crkva, na vjeronauku. Ja imam jako dobar rukopis, općenito Janjevci, moja generacija, ali i generacije prije.

Veza se za svetog Vlaha uspostavila s Dubrovnikom davno, Dubrovčani su dolazili kod nas, a naši su zborovi išli u Dubrovnik. Oni kod nas na sv. Nikolu, a mi kod njih za sv. Vlahu. Naši su ih toliko dobro dočekali, na brdu Glama.¹

2.1. Muslimani - kršćani ili tzv. Ljamari

Za vrijeme osmanske okupacije bilo je više obitelji koje su se preko dana pretvarali kao muslimani, a noću bi bili katolici. To su radili kako bi sačuvali život. O tome se pripovijeda:

Dole ti je bilo, ja što znadem, možda je bilo toga, možda su se oni tako međusobno zvali. Bilo je puno, na primjer u Prizrenu, Uroševcu, Sublji, Peći... Albanci katolici, muslimani katolici, među njima je možda bilo njih pa su ih zato zvali Ljamari, što su prevrtljivi, preko noći jedno, preko dana drugo. To su zapravo Albanci katolici, ovi zlatari i pekari u Makarskoj, oni su svi Albanci, ali katolici. Bilo je takvih, ko što ih je bilo u Bosni, u Srbiji, svugdi.²

3. Crkveno-pučka baština

Iznimno je bogata crkveno-pučka baština Hrvata na Kosovu. Ona se ogleda u vjerskim obredima te pučkim obredima, ophodima, divinacijama, pučkim veseljima.

¹ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

² Isto.

3.1. Obred krštenja

Kod nas se vjerovalo, da kada se dete rodi, onda se krsti što prije. Krstilo bi se kada bi se mama oporavila, misec dana ne bi prošlo, čak i manje, dete je već kršteno. Stari su mislili, ako se ne krsti, da će se razboliti, krštenje ga je čuvalo od svega. Čak ako se neko ne bi krstio, kada bi umro, pokopali bi ga na nekom posebnom mjestu. Tako se to radilo prije.³

3.1. Koji se svetac najviše štovao kod Hrvata u Janjevu?

Sveti Nikola potječe iz Male Azije iz mjesta Patari, a točan podatak o njegovom rođenju i danas nije poznat. Jakob od Voragine za godinu Nikoline smrti navodi 343. dok je poznat i podatak da je Nikola doživio duboku starost i umro u 75. godini života.⁴ Ako je za vjerovati ovim podacima, moguće je izračunati i godinu njegova rođenja. Ono što je poznato o njegovom životu je to da su mu roditelji bili kršćani dobroga imovinskoga stanja, a majka nije dugo mogla zanijeti pa je Nikola bio jedino njihovo dijete.

Ime je dobio po svojem stricu Nikoli, koji je svoj život također posvetio Bogu na službu. On je bio biskup u mjestu Myra te je zaredio Nikolu, stoga je bilo za očekivati da će Nikola slijediti život i rad svojega strica, ali se on ipak odlučio na samački život u Palestini.⁵

Iako je on odabrao drukčiji put, život ga je opet na koncu postavio na mjesto koje je njegov stric obnašao. Nakon smrti tadašnjega biskupa, odlučeno je da će novi biskup biti onaj, koji toga ranoga jutra prvi uđe u crkvu.⁶ Tako je služba bila dodijeljena Nikoli. Nakon smrti pokopan je u istom mjestu gdje je i obnašao službu biskupa, a zbog raznih povijesnih i osvajачkih pohoda od strane Turaka, tijelo je preneseno u talijanski grad Barij, gdje se i danas čuvaju njegove relikvije.⁷

Poznato je da je sv. Nikola zaštitnik pomoraca i djece, ali ga za svojega zaštitnika uzimaju i njemu se utječu brojni drugi. Tako se navode: siromasi, bolesnici, trgovci, umirući i sl.⁸

³ Isto.

⁴ Dragić, Marko. *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 6.

⁵ Isto, str. 7.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

⁸ Isto.

Postoje brojne legende o životu i radu sv. Nikole, a najpoznatija legenda je zasigurno ona u kojoj je sveti Nikola pomagao bogatašu koji je izgubio svu imovinu koju je posjedovao i na taj način spasio živote njegovih kćeri. Takve legende su najčešće imale za cilj obrazovati i odgajati djecu i mlade, stoga Nikola ostaje svima u sjećanju kao onaj koji će donijeti dar dobroj djeci, dok će onu djecu, koja nisu bila tako dobra upozoriti prutićem. Život i rad svetoga Nikole oduvijek je bio neiscrpan izvor poučnih priča, običaja i pouka na brojnim područjima diljem Hrvatske, ali i izvan, što nam može posvjedočiti kazivač:

Sveti Nikola, on je interesantan. Svetog Nikolu smo slavili svake godine, zimskog svetog Nikolu. U Janjevu je svaka porodica imala svoga svetca, kojega je štivala, to je kod nas bio Nikola. Jedne godine, toliko je loša bila ta godina, da nismo bili u mogućnosti da slavimo svetog Nikolu. Toliko loša, da nismo ekonomski imali i nismo mogli zvat' nikoga na slavu. Moj tata je doša' doma, a bilo mu je jako ružno. Spremili smo mi za sebe, za svetog Nikolu, ali za puno nije bilo. Toliko mu je bilo loše, što nije slavija svetog Nikolu sa rođacima. Izaša je vani, van dvorišta, a zima je bila, toliko je snega bilo, da niko nije moga to veče' izać'. To veče' počeo je veliki sneg padat, a jedan čovjek... Ova ti je priča bila u novinama, jedan Žanetić je dao i to se sitija poslije dvadeset godina, jer sam mu ja priča'. Slušaj, tata je izaša' vani i sritne čoveka koji prodaje drva. On jadan stao ispod nekog krova i tu stoji, niti je proda' dva niti može doma da ide. Tata taman naišao i zovne njega na večeru. Opra' se čovek, ja se sićam ko danas. Mater ugrijala vodu, zima, promrza je, napario lavor, ugrijao noge. A kada je slava, bilo bi i gudice, sarme, svega za večeru, ali tada nije bilo baš puno. On večerao s nama i prenoćio je kod nas. Tata ga je znao, jer je on prodavao drva. Sutra dan nije pada' sneg, tata mu je govoriya da oстане dan-dva, a on nije 'tio, proda' drva i na konja. Tako nismo bili sami za svetog Nikolu, pošto je bio takav običaj.⁹

Hrvati na Kosovu imaju vrlo blizak i odan odnos prema crkvi i Bogu. Važno je za istaknuti da su Janjevci samo katolici. Stoga su brojni svetci koje Janjevci štiju, a takva tradicija i čvrsta vjera prenosi se sa koljena na koljeno, bez obzira na okruženje te brojne neprilike koje su mogle utjecati na njihov život. Poznate su svetkovine u čast Gospi, sv. Antunu, sv. Blažu (što je povezano još i sa podrijetlom Hrvata na Kosovu), sv. Josipu, sv.

⁹ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

Paskalu i sl. Jednom riječju u Janjevu bi se nazvali „Sveti“. Pojam „Sveti“ najvjerojatnije potječe od Srba pa se još vezuje uz pojam „slava“.¹⁰

Kao što i kazivač gore navodi, svaka je obitelj imala svoju „slavu“, a najviše je obitelji slavilo blagdan Sv. Nikole, koji se prema katoličkom kalendaru slavi 6. prosinca. Gosti koji su pozvani na ovakvo slavlje ulaze u kuću i domaćinu se obraćaju s riječima: „Srećna slava, domaćine!“¹¹, a zatim se pije vruća rakija, laganija hrana i na koncu konkretna hrana, koju su domaćice kuće vrijedno spremale. Ovakvo se slavlje završava ugodnim razgovorom, koji se u Janjevu naziva „muabet“¹², u prijevodu polagan i prijatan razgovor, a nakon toga gosti mogu ostati prenoćiti.

3.2. Božić

Brojni narodi, civilizacije, različite vjere često su za početak agrarne godine uzimali zimski suncostaj, to razdoblje se preklapa i sa početkom poljodjelske godine i na našim područjima, a osim toga, povezujemo ga i sa Božićnim blagdanima, rođenjem Isusa Krista, došašćem te slavljem brojnih svetaca koji su prema našem crkvenom kalendaru neposredno prije ili poslije Božića.¹³

Za Kršćane Božić predstavlja najradosniji blagdan. On je rođendan Krista Kralja. Iako je najveći blagdan Uskrs, Božić odaje duh radosti i slavlja, zajedništva i tople atmosfere. Slavljenje Božića (25. prosinca) datira još iz doba Antike, a uz Božić, unutar božićnoga vremena, veliku je važnost imao i blagdan Sveta Tri Kralja (6. siječnja).¹⁴

Za početak božićnih blagdana na različitim mjestima uzimaju se različiti svetci ili datumi, tako se npr. negdje ovo razdoblje obilježava blagdanom sv. Katarine, sv. Barbare, sv. Nikole, sv. Lucije. Svi ti spomendani u vremenu su adventa, što jest vrijeme pripreme pred sam Božić. Osim različitog obilježavanja blagdanskoga vremena, različiti su i običaji koji ovo vrijeme Liturgijske godine prate. Kod Hrvata na Kosovu izdvajaju se četiri blagdana, koja su nosila radost unutar obitelji. To su: Božić, Uskrs, Đurđevdan te Sveti.¹⁵ Važno je za istaknuti

¹⁰ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 239.

¹¹ Isto, str. 240.

¹² Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 240.

¹³ Braica, Silvio, Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 5.

¹⁴ Isto, str. 6.

¹⁵ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 238.

da se pojam „Sveti“ ne odnosi na blagdan Svih svetih, već se taj naziv koristi za sve svetce, koji su se štovali unutar janjevskih obitelji (takav je npr. sveti Nikola).

Božić je tako kod Janjevaca nosio neke običaje koji su i danas kod Hrvata prisutni pa se tako palio badnjak, ali ne na sam dan prije Božića, već dva tjedna prije, u iščekivanju velikog rođenja. To vrijeme je vrijeme posta za mnoge, a na sam Badnjak posebno se postilo, jer su Hrvati na Kosovu vjerovali da će postom otjerati sotonu, koja bi mogla biti prisutna pri njihovoj smrti. Sotonu su nazivali „pasja vera“, a postom bi bili zaštićeni četrdesetak dana nakon smrti.¹⁶

Blagdanska večera spremala se noć prije Božića, a uz ognjište na kojem je cijelu noć gorio badnjak, stariji su dežurali i molili se. Hrana se čitavu noć čuvala na stolu, kako bi u svako doba noći netko nešto mogao pojesti. Božić se slavio najčešće uz rakiju s medom odnosno „mednu rakiju“, koja je na raspolaganju bila svima, pa čak i djeci.¹⁷

Misa, naročito polnoćka, bila je obvezna, kao i u raznim krajevima Hrvatske danas, a o zornicama, koje su posebno zaživjele u današnje vrijeme, svjedoči nam kazivač, što je dokaz da Hrvati na Kosovu veliki dio svojega života posvete vjeri i Bogu:

*Mjesec dana prije Božića, išlo se u crkvu ujutro rano, rano u šest. Onda bi mi djeca išli redom, zvali bi sve, i muške i ženske. Kada smo mali bili, oko deset do dvanaest godina, zvali bi sve u Janjevu. I svi skupa bi onda išli u crkvu na zornice. A jedne godine, jednoga da zovnemo, a ja sam se uplašija. Ugriza me pas! Išli mi da zovnemo i nismo znali da u kući ima pas... Bili smo i ministranti, u crkvi smo pomagali. Ja sam do kasno bio ministrant.*¹⁸

3.3. Proslava Nove godine na Kosovu

Za proslavu Nove godine Janjevci su prema običaju spremali pečenu svinjetinu, a nakon dobroga objeda, odlazili bi na tombolu, gdje bi se svi iz mjesta zajedno družili:

Za Novu godinu spremala se gudica, a onda ti se išlo na tombolu. Igrala se tombola, ja sam s moga dida Roka iša' kao dijete. To se održavalo u Kino Sali ili u Metalac poduzeću, tamo bi se ispraznilo, a stolovi bi se stavili. Igralo bi se ne jedan dan, nego

¹⁶ Isto.

¹⁷ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 238.

¹⁸ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

*pet-šest dana, nagrada je bio novac. Tada je bio dinar, koliko se skupi podjeli se za nagradu.*¹⁹

3.4. Maškare u Janjevu

Već je ranije spomenuta veza Hrvata na Kosovu sa gradom Dubrovnikom te je za očekivati da su Janjevci sa sobom na Kosovo ponijeli i određene „nematerijalne vrijednosti“ koje su okruženje, politička situacija i suživot sa drugim nacionalnostima često puta branili ili im ostavljali vrlo malo prostora. Maškare, karneval ili drugim nazivom poklade jedne su od tih. Poklade u Dubrovniku datiraju još iz 15. stoljeća, kada su se razne igre odigravale u čast i na blagdan Svetoga Vlahe.²⁰

Danas je poznato da poklade postoje još prije samoga kršćanstva, a maske su bile improvizirane. Šaranje i bojanje lica, maske načinjene od različitih tkanina, oblačenje muškaraca u žene i sl.²¹

Vrijeme poklada dolazi nakon božićnoga vremena, odnosno od blagdana Sveta Tri Kralja te sve do Čiste srijede. Ključni su dani za poklade: nedjelja, ponedjeljak te utorak, a posebno su istaknuti obilnim blagovanjem hrane i pića pred samu posnu korizmu.²²

Kazivač nam govori da veselja u Janjevu nikako nije nedostajalo, iako su se poklade održavale pod velikim nadzorom. Mladi su nalazili razne načine za zabavu i veselje, a najpopularniji ples grada Dubrovnika te dubrovačka nošnja, za Kosovski narod bili su nepoznati, što je ponekad dovodilo do zabuna i pošalica:

Kako su Marijan i Vinko, moja braća, bili su u Dubrovniku na školovanju. Bilo ih je puno iz Janjeva, puno njih je preko crkve poslano, a stipendije su dobijali od Dubrovnika. Tamo su bili dvi godine i ponavljali su, nisu završili. Bio ti je jedan Mato Gečević, zafrkant je bio, šta ću ti govorit... Poklade, maškare, mi smo to dole zvali Poklade. Oni su za maškare sastavili, sašili, kako? Ni ja sam ne znam. Lindo, kako igraju u Dubrovniku i oni su igrali kad su bili u Dubrovniku. Obukli se oni u dubrovačku narodnu nošnju, a u Janjevu je bilo zabranjeno da se održavaju poklade, zato što je bilo puno nacija, pa da se nešto ne dogodi. Malo Hrvata, više su prevladavali

¹⁹ Isto.

²⁰ Dragić, Marko. *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 156.

²¹ Isto, str. 158.

²² Isto, str. 156.

*Srbi, Albanaci i Crnogoraci, puno religija... Ali u Janjevu je bilo 99% Hrvata, osim prosvjetnih radnika i državnih radnika. A ovi nisu bendali ništa, muzika, sve, jedan svira Lindo, igraju muški i ženske. Policija kad ih je vidila, mislila je da je to albanska uniforma i da se izruguju s tim, sve ih je zatvorilo u policiju. Dok su oni dokazali, pokazivali, tražili slike od doma da pokažu narodnu nošnju...*²³

3.5. Cvjetnica

Veliki je tjedan vrijeme prije najvećega kršćanskoga blagdana Uskrsa. On se proteže od Cvjetnice, koja pada u nedjelju tjedan dana prije samoga Uskrsa pa sve do Kristova uskrsnuća. Unutar Velikoga tjedna, svaki dan nosi naziv „Velik“ i na taj način slavi se i veliča muka Isusa Krista, koju je za nas bio spreman podnijeti.

Kao što je već spomenuto, Cvjetnica ili drugim imenom „Nedjelja Muke Gospodnje“²⁴ prema crkvenom kalendaru zauzima mjesto nedjelje prije samoga Uskrsa. Na blagdan Cvjetnice vjernici se prisjećaju Isusovog dolaska u Jeruzalem. Taj veličanstveni ulazak opisali su sva četiri evanđelista.²⁵

U Hrvatskoj postoje razni nazivi za Cvjetnicu, dok je na Kosovu poznat jedini naziv „Cvjetnica“. Isto tako na našim područjima postoje razni, sada već poznati običaji, kao npr. ranojutarnje umivanje u vodi i cvijeću, odlazak na svetu misu sa maslinovim ili palminim granama, blagoslov istih, procesija (...) ²⁶ Iako u Janjevu nije bilo bilja kao i ovdje, ovakav su običaj Janjevci vjerno i dosljedno štovali iz godine u godinu. Od navedenih običaja, Janjevci su njegovali blagoslov grana te procesiju, kao što i sam kazivač pripovijeda:

*Za Cvjetnicu je bilo isto kao i ovde. U Janjevu nije bilo masline ni palme, ali su bile druge grane. Vrba se uzimala, to je jedno drvo slično kao maslina. To smo kidali i blagoslovili, pa bi se to čuvalo u kući sve do Pepeljanja, onda su se one palile.*²⁷

Na simboličan način poseže se za granjem, jer je i sam Isus Krist pri svom ulasku u grad Jeruzalem bio dočekan uz pozdrave sa maslinama i palmama. Tako i mi danas, na

²³ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

²⁴ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156.

²⁵ Isto, str. 156.

²⁶ Isto, str. 157.

²⁷ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

Cvjetnicu dočekujemo Isusa Krista pa blagoslovljene grane za vjernike predstavljaju obranu od svakoga zla.

Na Kosovu se osim vrbe blagoslivljalo se i „drenjine“ što je u prijevodu dren. Zapaljenim su se drenom tijekom cijele godine mogle čistiti prostorije u obrani od zla. Janjevo je u vrijeme Velikoga tjedna bilo prazno i tužno, u pratnji sa tužnim obredima unutar crkve.²⁸ Taj običaj ima apotropejsku funkciju.²⁹

3.6. Veliki četvrtak

Veliki je četvrtak prvi dan trodnevlja, dan kada je Isus Krist ustanovio euharistiju i misno slavlje. Na taj je dan Isus posljednji put blagovao sa svojim učenicima te je proslavio veliki židovski blagdan Pashe.³⁰ Uz Veliki četvrtak povezuje se i trenutak kada je Isus svojim učenicima oprao noge, što se kao obred i danas vrši na misnim slavljinama Velikoga četvrtka. Danas to čine Isusovi pastiri. Nakon posljednje večere Isus je izdan, a Juda ga je prodao za samo trideset srebrnjaka.³¹

Obredno pranje nogu, pružanje pomoći siromasima i onima koji su u potrebi, molitve kao npr. molitva „Križići“³² samo su neki od običaja koji su se sačuvali na našim prostorima.

3.7. Veliki petak

Veliki petak je drugi dan trodnevlja. „Na Veliki petak kršćani se sjećaju Isusove muke i ovozemaljske smrti na križu, kojom je Isus Krist otkupio svijet. Većina dana provodi se u molitvi uz strogi post. Za kršćane je taj dan jedan od najvećih u godini. Toga dana oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća, oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Na taj dan ne slavi se misno slavlje, već obredi Velikog petka. *Kanta se Muka Isusova*, otkriva se i ljubi križ, te se pjeva *Gospin plač*. Nekoć se *Plač* pjevao i kroz cijelu korizmu kako u crkvi, tako i po kućama uvečer. U toj pjesmi je muka Isusova, i govori kako je Gospi bilo za vrijeme Isusove

²⁸ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 238.

²⁹ O tome više: Marko Dragić, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.

³⁰ Marko Dragić, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 82.

³¹ Isto, str. 83.

³² Isto, str. 84.

muke. Veliki petak u sakralnoj baštini karakteriziraju: molitve od zore do podneva; post; pomoć bolesnima i siromašnima; tradicijske molitve; Gospine lamentacije; obred Križnoga puta i ljubljenja križa; obred čuvanja Kristova groba.“³³

Na taj se dan svi vjernici prisjećaju muke koju je Isus Krist podnio za otkupljenje cijeloga svijeta te njegove smrti na križu.

Atmosfera je bez glazbe, neki su od običaja, koji su se uvriježili na našim prostorima. Poznato je da je slično bilo i na Kosovu, iako se ne mogu pronaći točni podatci o „Čuvarima Kristova Groba“.

Biblija nam tumači kako je Isus Krist nosio svoj križ sve do mjesta Golgota, gdje je nakon što je mučen, razapet te umire. Mučeničkom smrću Isus je pobijedio zlo i osigurao svakom čovjeku spasenje.

3.8. Velika subota

Velika ili drugim nazivom „Bijela“ subota je posljednji dan trodnevlja. To je dan „Isusova počinaka u grobu“³⁴. Veliku je subotu moguće okarakterizirati kao dan kada sve miruje, a „uskršno bdijenje“³⁵ je konačni dolazak do uskrsnuća.

Baš kao što je običaj u Rami, gdje se na Veliku subotu vrši „obred obnove kućne vatre“³⁶ tako je bilo i kod Hrvata na Kosovu. Obitelj je odlazila pred crkvu uzeti blagoslovljenu vatru, a zatim je blagoslivljala kuću i kućno ognjište.³⁷

Na Veliku subotu prestajala je tužna atmosfera, hrana se po djeci slala u crkvu sv. Nikole na blagoslov. Postoji još jedna sličnost između Rame i Janjeva. To je pogača, koja se u

³³ Marko Dragić, *Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog znanstvenog simpozija Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez, Zagreb, 2012., str. 332.-333.

³⁴ Marko Dragić, Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 96.

³⁵ Isto, str. 96.

³⁶ Isto, str. 98.

³⁷ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 239.

Rami naziva „posvetalica“/„posvetališće“³⁸, a u Janjevu „blagosovenje“³⁹, bez koje blagoslov nipošto nije mogao proći.

3.9. Uskrs

Uskrs je jedan od zapovjednih blagdana, a ujedno je i „najveći kršćanski blagdan, jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio svijet“⁴⁰. Poznato je da se ispočetka Uskrs slavio svaki tjedan na Dan Gospodnji, ali se nešto kasnije Uskrs počeo proslavljati jednom godišnje i to nakon „prvoga proljetnoga punoga mjeseca“⁴¹. Uskrsnuće je temelj kršćanskoga nauka, a za svakog kršćanina je važan prelazak s ovoga svijeta na nebo.

Kao što svaki blagdan sa sobom nosi određene običaje, tako je i sa našim najvažnijim blagdanom. Taj dan je radostan dan za sve vjernike, a kazivač se ovako prisjetio Uskrsa i slavlja unutar svoje obitelji:

Uskrs se u Janjevu zvao Veligdan, kao veliki blagdan. Za Uskrs smo u kapuli jaja farbali i ručak je bio posebno, ne kao redovni, nego posebni ručak. Onda za Uskrs, tata je imao običaj, nedjelja i kad je blagdan, dava nam je novce. Ko sad na primjer, svakome po deset kuna, čak i manje. Uglavnom, jaja su se farbala, pa smo se kucali s jajima. Kucali smo se, pa čije je jače, taj uzme jaje. Ako pobijediš, uzmeš i svoje i njegovo. To se tako radilo svugdje u Janjevu. Pa smo isto tako išli na misu...⁴²

Kazivač navodi: poseban ručak, igre s pisanicama ili darivanje djece, samo su neki od trenutaka, koji se i danas mogu doživjeti za blagdan Uskrsa.

U Janjevu se baš kao i u Nevestu za ručak najčešće pripremalo janje, „(u znak zahvalnosti „Jaganjcu Božjem“)“⁴³, a čestitalo se svoj rodbini uz poruku „Sretan dan, sretan Veligdan!“⁴⁴

³⁸ Marko Dragić, Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 99.

³⁹ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 239.

⁴⁰ Dragić, Marko, Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 143.

⁴¹ Isto, str. 143.

⁴² Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

⁴³ Dragić, Marko, Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 144.

⁴⁴ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 239.

3.10. Što je Đurđevdan i kako se slavi u Janjevu?

Premda je nemoguće sa sigurnošću točno reći kada je sveti Juraj rođen, moglo bi se otprilike u razmatranje uzeti razdoblje od 275. te 281. godine.⁴⁵ On potječe iz bogatije obitelji, a sam je Juraj nakon očeve smrti krenuo njegovim stopama – bio je vojnik u Palestini. Osim što je svoj život dao službi, svoju je riječ dao Bogu, bio je kršćanin. Svoju je vjeru zagovarao i u „Vojnom vijeću“⁴⁶ pa je ondje došao u sukob s carom Dioklecijanom, jednim od najvećih progonitelja kršćana.

Juraj je zbog svojega vjerskoga opredjeljenja i zagovaranja svojih vjerovanja bio prepušten mučeničkoj smrti. Više je puta bio mučen, ali nikako nije umirao. Isus mu se ukazao i rekao mu da će „kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta oživljavati“⁴⁷. Umro je doista mučeničkom smrću, „odrubljivanjem glave te komadanjem tijela“⁴⁸.

Sveti je Juraj veliki zaštitnik i brojni se utječu njegovom imenu i moći. Zaštitnik je vojnika, stoke, ratara, zemlje, plodova i sl.⁴⁹ Sveti je Juraj poznat kod različitih vjera i naroda, štiju ga katolici, muslimani, Romi i pravoslavci, a brojne se legende isprepliću oko njegova imena. Najpoznatija je legenda u kojoj Juraj ubija zmaja, kako bi spasio mladu kraljevnju.

Osim brojnih legendi, brojni su i običaji, obredi i vjerovanja. Sveti se Juraj kod Janjevaca nazivao Đurđevdan, a kazivač govori o Đurđevdanu ovako:

Živili smo tamo, to bi se pripremalo dugo, kod nas je to sv. Juraj, ali kako su tamo živili različiti narodi, naš svetac padao bi na Đurđevdan, pa bi svi slavili zajedno. Navečer bi se klali janjci i ostavilo bi se da krv iscuri, pa bi se sutra dan peklo. A običaj je bija, da mladi od petnaest godina, ukradu janjce, pa da se priča po Janjevu da se nema i da se nema šta za ispeći. Jednome su stalno, više puta tako ukrali janje, a on u lovu ubija divljeg pasa i stavio ga tako ko janjca. A ovi ukrali i u gostioni pričali kako su ukrali janje, a on njima rekao kako nije bilo janje, nego pas! Za Đurđevdan smo onda išli u prirodu, stavili bi šatore, cilu noć bi bili uz muziku, svirale su se gitare, muzika uživo... Vezali su konope duge, duge velike, za grede od kuća, pravili bi ljuljačke. To su bile velike ljuljačke, stavili bi i jastuke na ljulje, a jednu špagu oko nogu, kako bi ih od

⁴⁵ Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 270.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto, str. 271.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto, str. 272.

straga taj ko ljulja, mogao vući i ljuljati. To se zvalo Rifanac, kazali bi: „Pravit ćemo Rifanu!“ Odmah se podrazumijeva ljuljanje, a na gredu bi stavili isto ručnike, da konop ne bi izrezao gredu.⁵⁰

„Rifana“, „rifanac“ ili „običaj ljuljanja mladeži“⁵¹ poznat je kod katolika i muslimana. Postojala su razna vjerovanja i ciljevi ovoga običaja, kao npr. vjerovalo se da će se ljudi ljuljanjem obraniti od bolesti, mladići su se na taj način približavali djevojkama, a mladi su dobili dan odmora od napornog rada u poljima i sl.⁵²

Đurđevdan je u Janjevu bio dan odmora, plesa i zabave, uz neizostavan običaj vezanja ljuljački, blagovanja hrane, obilaska prirode, glazbe i radosti.

3.11. Hodočašće za (Gulem i Mali Gospođindan) Veliku i Malu Gospu na Kosovu

Gospa Letnička poznato je svetište Hrvata na Kosovu. Na blagdan Velike Gospe svetištu hodočaste i pravoslavci, muslimani, Romi i dr. Svetištu se hodočasti i na Malu Gospu:

Mi smo ti išli svake godine u Letnicu na Gulem Gospođindan, to je Velika Gospa, a Mali Gospođindan je Mala Gospa. A moram ti prvo kazat... Svake godine, to se štedilo cijele godine da se ima za otić' u Letnicu. Išlo bi se prije svete Ane, a stalo bi se tamo sve do... Prema tamo se nije išlo pješke, nego isto ko sad američki filmovi, karavane su išle. Ljudi su bili prekriveni. Mi kao dica nismo mogli dočekat, iščekivali smo kad će doć' taj dan da mi odemo u Letnicu. Svake godine se išlo, dvadeset i šesti sedmoga, to je sveta Ana, a stalo se tamo, tamo su bili kao kampovi. Mi smo to zvali Zagrade, to je bilo od crkve. Stali smo do svetoga Roka, a to je do šesnaesti osmoga. Divota je bilo, stvarno! Tamo bi se kupali u rijeku, velika rijeka i bistra voda, igrali bi nogomet... To je bilo ljetovanje, malte ne godišnji odmor. Puno ljudi je išlo iz Janjeva tamo, sigurno trista do četiristo ljudi. Kad su išli, 'ko nije moga uvatit' kampove, išli bi po kućama, pa bi privatno spavali. Mi bi ranije otišli, 'ko je ima mogućnost ranije, on bi uvario bolje mjesto, smještaj za spavanje. Ko prvi dođe izabere najbolje, to bi bilo besplatno, a 'ko ne uhvati mjesto on mora platiti. Neko bi samo jedan dan doša tamo... Dida Roko je

⁵⁰ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

⁵¹ Dragić, Marko. Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata. Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 306.

⁵² Isto.

slavija imendan tamo, pa se nebi vratili za svetoga Roka, nego sutradan, tata bi to dogovorio s čovekom koji je vozio. Već preksutra, kad bi se vratili, tata je ima jednu limenku, zalotovanu okolo i imala je rupu, za štedit'. Onda bi izračuna, svaki dan bi ubaciva', da bi mi mogli opet iduće godine ić' u Letnicu. Svaki dan je ubaciva' u kutiju! U Letnici je bilo lijepo, tamo su dolazili iz Zagreba, Dubrovnika, od svukuda, iz Splita. Kao neki dernek.⁵³

4. Svakodnevni život

Svakodnevni je život u vrijeme kazivača bio doista težak. Janjevske su obitelji i danas mnogobrojne. Janjevci su poznati po dobrom zanatu, uz koji je svejedno bilo teško prehraniti toliku obitelj. Žene su brinule o djeci, a muškarci su zarađivali.

Iako nisu puno imali – malu kućicu, sa svega par prostorija, slamaricu i pokrivač, imali su jedni druge pa igre u kući nikada nije nedostajalo:

U staru kuću kad smo bili, bila je jedna prostorija di smo svi, desetoro dece spavali. Ona je bila otprilike jedno šest metara, ako ne i više. Pa su bili oni nosači, kako da ih nazovem, kao šperploče, od drvenog kreveta. A onda su se daske napravile, pa su išle od jedne strane u drugu, iz jednog ćoška u drugi. Tu smo ko srdele svi spavali, a pokrivači su stvarno bili dobri. Mama je tkala pa smo imali dobre pokrivače. Znaš, kako su daske bile krevet, pa je bila slamarica, baš prava slama. U kući je bila zidana peć, a druga soba je bila tamo di su spavali tata i mama. Jedna cijev je grijala tu kuću. Tamo su bile jake zime, to strašno je... Ta zidana peć je imala metalnu rernu, onda ložište i dolje drva di se stavljaju, a drugo je sve bilo zidano. Mater je mesila svaki dan dva kruva velika. Digla se ona jedno jutro, da mesi kruh, a mi kao dica počeli smo se igrat, štipat, zezat, svašta nešto radit'. Mama bila nešto ljuta i više od tamo: „Dosta te!“ Ma kakvi, mi skakali po tome krevetu, ne bendamo ništa, a vrata ulazna, di je amo reć' kuhinja, ma kakva kuhinja, brašno di je stalo i stol za razvlačit' pite i bureke. Iznad vrata su bile dvi brokve i štap, sigurno od metar, metar i po. Štap je bio jako dugačak i to drenov, drenovo drvo, da se ne lomi. Štap je tata nabavlja. Kako mi nismo prestali, uzela ona štap i tila nas je tuć'. Taj štap je stojao tu iznad vrata, za to. Nas deset svi u jedan ćoš,

⁵³ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

di nas ne može dobiti. Nekoga dobavi, nekoga ne... Kako smo mi skakali i vriskali, kad su počele daske padat dolje, one daske što su držale slamaricu, digla se prašina. Niko nikoga ne vidi. A mama se uvalila za glavu i viče: „Ajme, šta sam napravila!“. Morali smo i to onda uredit. Podnice su sve pale.⁵⁴

4.1. Kako se kod Janjevacu slavio Prvi maj?

Prvi maj karakterizirao je vatromet iz karbita. Taj običaj imao je apotropejsku funkciju:

Znaš šta ti je bilo za Prvi maj, ali i prije Prvoga maja? Pripreme su bile, mi deca, da nabavimo karbit, kao vatromet. To bi stavili u kutije. Pripremali bi mi to i onda najviše za Prvi maj, to bi se pucalo. Karbit je bio opasan, to je strašno opasno, kao danas petarde. Mi smo pazili, nikad se nije dogodilo, ja se ne sjećam da se dogodilo. Toliko je opasno, može ti odnit' glavu, ali se to pucalo po celi dan...⁵⁵

4.2. Omiljene igre u Janjevu i utrke s konjima

Običaj je bio imati konje koji su služili za određene poslove. Popularne su bile konjske utrke te igre s konjima prilikom ispaše:

Tetak je kupija u Banatu tri mlada konja, samo takva, eto. Konji su služili najviše za posa', ali nama su mladima bili zanimljivi... I sad, idemo mi da ih čuvamo, da ih nahranimo, na pašu. Svak' je uzeo svoga, nas trojca: Pero, Berti i ja. Utrkivali smo se, dok bi ih vodili na pašu, nekad bi se i okladili, pa bi uvijek neko požalio. Ma divota, šta ću ti kazat'... Tetak bi nam da' užad, jer je tamo bio i vinograd i ledina, pa da ne bi konji otišli u vinograd, da naprave zlo. A ja ovoga moga šta sam jaha', uvatio ga za uže i ne dam mu da jede, da pase travu. Potegnem ga, a on skoči na dvi noge, i on vrišti onako... To bi radili dva-tri puta. Jedan put, imao sam crveni džemper, mama mi ga napravila od vune, a on ravno na mene. On je bio prepametan, on je mene uvatio za džemper i diga' me u zrak, a ja sam bio mršav, možda sam ima' deset do dvanaest godina. Konj me ritnuo, bacio me. Srića, bio je susjed Sebastijan, koji je krojio lozu.

⁵⁴ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

⁵⁵ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

Srića da je Sebastijan vidio, konj je krenuo opet na mene, ali ga je on uvatio, povuka' uže. Nazad? Nisam se ja nazad vratio na njemu, pješice sam ja doša' doma, a to je daleko sigurno jedno tri-četiri kilometra, od Opštine. Tako je igra krenula nizbrdo. Nismo se više nikad tako igrali! Ma kakvi ni slučajno.⁵⁶

4.3.1. Nogomet i klikeri

Osim utrke i igara s konjima, u Janjevu je bilo i igranja s loptom, ali i igranja s klikerima. Premda je takva igra za njih u to vrijeme bila novost, pronalazili bi razne načine, da u njoj uživaju što duže:

Igrali bi i nogomet, imali smo loptu. Bio je jedan koji je jedini ima loptu, kasnije su i drugi ali ispočetka samo on. On nije zna' igrat, ali je jedini imao loptu. Morali bi ga onda uzet' u ekipu, a ni'ko ga neće. Ako ga ne uzmemo, nemamo loptu... Igrali smo i na klikere. U Janjevu smo tu igru zvali Đamlije. To se ovde zove franje ili pikule, to smo dobro igrali.⁵⁷

4.3.2. Preskakanje konopa

Igre su se smišljale na način da se uobičajeni predmeti, koje svaka kuća u Janjevu ima, iskoriste na najbolji mogući način:

Preskakali bi konope, tada bi govorili: „Belo, crveno, zeleno!“ Sve tako, u krug. Svaki je imao po svoju boju. U čaršiju smo svi igrali.⁵⁸

4.3.3. Vrteške

„Vrteške“ je još jedna u nizu igara, koja se razlikuje od drugih. Za ovu igru potrebno je barem malo sreće i puno znanja. Igrati je mogao, onaj tko je znao kako:

Vrteške su ti znaš ono od drveta, kada zavrtiš prstima, ali se to drvo šiba sa šibom, a onda se ono vrti, ali 'ko zna to... To smo mi radili, to je drvo, oblika je, 'amo reći gore pri vrhu cilindrično, a dolje kupa-šiljato. Ima i jednu brokvu na vrhu a udara se tamo

⁵⁶ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto.

*po ono di je cilindrično, ako udreš po ono dole, ne vrti se, onda padne. To je igra, zvali smo je Vrteške, jer se drvo vrti.*⁵⁹

4.3.4. Igra Nijemci – partizani

Noviteti i promjene, koje su s vremenom došle do Janjeva, kao npr. prvi televizor, a samim tim i prvi filmovi, stvorili su puno novih mogućnosti za dječju maštu. Igra Nijemaca i partizana bila je osmišljena upravo na taj način. Televizor je dao ideju, a priroda je dala polja, oružje i slično:

*Igrali smo se ko deca, ratova, Nijemci-Partizani. Puške bi pravili od drveta, ali to ti ja ne mogu niti opisat'. Slušaj, Gornja Mala Čaršija, to bi se išlo kao u pravi rat, mi bi se tukli tamo. Jedni bi bili jedanput Partizani, drugi put Nijemci, pa obrnuto. Išlo bi se, puške na rame, kroz brda, na Osmi vrh, tamo bi se sukobili. Gledali smo filmove, pa smo vidili kako to izgleda. Imali smo televiziju kasnije, ali smo gledali kino u Kišnici, to je selo do Janjeva. Prva televizija, došla je 1968. ili 1970. godine u Janjevo, ja sam je kupio u Prištini. Prvu televiziju vidio sam u internat kad sam bija, u Prištini. To je dom, tamo smo jeli, spavali, kad smo išli u srednju školu, Tehničku srednju školu.*⁶⁰

4.3.5. Klizanje

Igre nije nedostajalo ni onda, kada nastupa jaka zima. Klizanje i skijanje s jednoga kraja mjesta na drugo, još je samo jedan način igre, ali i stvaranja uspomena na Kosovo:

Klizali smo se i na Dučkino bunište, to je polje. Imali smo i sličuge, ne skije, nego metalne, ne drvene. To su one kratke, kolika ti je noga i još po jedno deset cenata duže. Kad bi pao sneg, onda dođe jugo, a taj sneg se otapa. Preko noći dođe opet mraz, i stvori se led, pravi led. Mi smo se skijali, to je bilo kod groblja. Od groblja, skroz do centra dolje, to moraš znat skijati, to nije moga svak' izvest. To je tri kilometra, prešli bi i centar, skroz dolje do kraja Janjeva. Tamo na početku, odakle bi se spuštali, bio ti je na otprilike dvista ili trista metara pravi kut, za da okreneš prema dolje, prema

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto.

centru. Na tom pravom kutu bila je jedna kuća, od jedne Anke, ona je imala puno dice. Ona bi se digla ujutru, a mi bi od ujutru počeli skijati, digla bi se da napravi kruh. Puno dice, dva kruha, a žestoka je bila, ljuta. E sad, mi koji smo se spuštali odozgo, sva srića da su bili veliki snjegovi do kuće. Kad se mi spuštamo odozgo, prije nego dođemo do pravoga kuta, moramo ić' skroz uz put s lijeve strane. To je velika brzina, suze na oči su išle od brzine. Moraš ić' lijevo i onda kad dođeš pri kraj di je taj pravi kut, moraš okrenut desno, da bi napravija radijus, da bi moga produžiti dalje. Ako to ne napraviš, od velike brzine, izbace te u desno i nema ti druge, nego dignoš noge i udaraš u kuću. Tada upadneš u sneg, a Anka sprema kruh. Kad udariš s nogama u kuću, to je ko potres, a ona bi onda izašla, a mi dica bižimo. Ona bi izašla sa oklagijom, a brašno joj po licu, psuje, više, galami, a mi utekli. Znaš 'ko je bija najbolji na skije? Ujna Čilja, moja sestra. To su svi izlazili iz kafića, restorana, gostione, svi da je gledaju. Ona i još jedan Turčin što je živio u Janjevu, Muarem, ali Čilja je bila najbolja. Nosila bi teću, punu bi mater skuvala, a ona s tećom da uhvati zalet i do sestre Anđe.⁶¹

4.3. Koji su se plesovi plesali i kako ste se družili?

U Janjevu su se razlikovali načini zabave za muškarce i za žene. Muškarci su uglavnom imali više izbora. Ženama je jedino preostajao ples, omiljeno kolo, dok su muškarci zabavu pronalazili na raznim vjenčanjima, u kavanama, kockanju...⁶²

Plesala su se kola: Žensko kolo, Muško kolo, Čačak i Moravac... Tata pokojni je isto dobro svirao. Moj Marijan, brat, svirao je u sastavu. A stričeva djeca, svi su bili muzikanti, Vlado i Đoni...

Bija ti je novinar iz Makarske, Sumić, oni s bradom i jedan iz Splita, išli su u Janjevo da snime Janjevo, crkvu i sve i da pišu o njima dole. Dok su oni bili ispred župnog ureda, a župni ured stvarno je lijep, kao i crkva i špilja Majke Božje, a ovi naši dok su bili dole, svirali su šta ću ti govoriti. Pogotovo dalmatinske, novi melos, stari melos, viruj mi, ovde ne možeš ćut' u Dalmaciji, onako navečer da sviraju. To je dole bilo svake nedjelje, na brdu Glama. A oni su se popeli gore, bilo je ića i pića, župni ured je financira' sve. Dok su oni bili ispred ureda, ovi gore su počeli svirati i pivat' dalmatinske

⁶¹ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

⁶² Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 232.

pisme. S tog brda, muzika se čuje koda je ovde, blizu tebe. Kaže ovi jedan novinar župniku: „Šta je ovo, ko je ovo pustio ovu muziku, odakle se ovo čuje?“. Govori župnik njemu: „Nije nitko pustio muziku, nego je to muzika uživo, a sad ćemo mi ić' gore.“ Pisalo je i u Slobodnoj Dalmaciji i u Kronici, kad su otišli gore kad su vidjeli kako pivaju i sviraju, oni su se iznenadili, nisu mogli shvatit da dole na Kosovu mogu čuti bolje dalmatinske pjesme nego ovdje, u Dalmaciji. Oni su svake nedjelje gore na Glami.⁶³

Osim plesa, postojale su i „sedanke“⁶⁴, u prijevodu odlazak kod rodbine, kao što i samo ime kaže, sjediti i ugodno razgovarati. Uz „sedanke“ često puta dolazi do „džimbiša“⁶⁵ (tur. džumbuš) uz prisustvo više ljudi.

4.4. Janjevski pjevački zbor

Pjevalo se uvijek i svugdje, a takav način života dao je brojne talente. U Janjevu su pjevali „muškarci i žene, momci i djevojke, djeca i sve što ima života u sebi“⁶⁶. Pjevalo se na raznim prigodama: slavlju nekoga svetca, svadbama, zarukama, prelima, kada se „ljušti kolomboć“⁶⁷ (obrađa kukuruza)...

A Janjevo je imalo sastav, stari pjevački zbor, šta ću ti govorit'. Ja mislim da nigdje nije bilo boljega. Onda su imali i pjevački zbor za djecu, zvali su se Bijeli anđeli. Pjevali su pjesmu Čale moj. Oni su išli na turneju, davali su predstave u šesnaest europskih zemalja, sve akustične sale, ne obične, šta ću ti govorit. Kad bi završili koncert, ljudi su tolike novce davali, platili ulaz, da se napravio župni ured nov, crkva se renovirala i put do groblja. Onda su osvojili prvo misto u Šabcu, tu se održavalo Jugoslavensko-horsko takmičenje, u Jugoslaviji. Tamo nisu dali podatke da je da je crkveni zbor, nego Zbor Vladimira Nazora i osvojili su prvo misto u Jugoslaviji. Drugi put kad se održavalo, ovi u Šabcu, nisu im dali prvo misto, nego drugo, jer su saznali da je crkveni zbor, a zaslužili su prvo misto.⁶⁸

⁶³ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

⁶⁴ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 232.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

4.5. Običaj čuvanja hrane, zimnice

Ljeto je davalo više mogućnosti nego zima, prvenstveno za život i rad. Stariji su u Janjevu dobro poznavali zimu te su se za zimu vrlo spretno pripremali. Čuvanje hrane je bio posao, koji se svake godine iznova obavljao pa je za kazivača to postao običaj, koji se nipošto nije mogao zanemariti:

Ovo je kao neki običaj, svi u Janjevu bi tako radili, radi vremena... Ne znam koliko je to interesantno, ali na jesen kada bi brali grožđe u vinogradu, svi su skoro imali vinograde, ali je bila jedna kruška. Ona se ne bi mogla jest, da je skineš s drveta i jedeš, jer je bila strašno tvrda i puno veća nego danas. Ta bi se kruška obrala, a na tavanu bi se stavila slama u škrinju, onda bi se posložile te kruške. Red slame i red kruške, a onda opet red slame pa red kruške, ... One bi do zime sazrele. Nas je bilo desetero djece, kad bi nam da' sve mi bi to u dva dana pojeli. Ne, nego svako bi dobio pola, a to je toliko dobra kruška bila zimi, a ovako je ne bi moga jest. Ljeti je bilo u izobilju.⁶⁹

4.6. Zanati, trgovine, derneci

„Najvažnije zanimanje Janjevaca je trgovanje.“⁷⁰ Uz trgovinu se vežu razni zanati, npr. obrade metala ili kože, nakita i sl. Takvi su poslovi bili rezervirani isključivo za muškarce, dok su se žene uz domaćinstvo najčešće bavile tkanjem.

Svega je kod nas bilo. Ja ću ti ispričat' onako kako ja znam. U Janjevo, skoro svaka druga kuća je bila obrtnička kuća, koji su se bavili zanatom. Nema tehnologije koja nije bila zastupljena, što je bilo u poduzeću Metalac, to je bilo u privatnika. Metalac je bio u Janjevu, to je bilo državno poduzeće, tu sam ja radio. Sve tehnologije su bile zastupljene u privatnika, neko se bavio štancerajem, neko ljevarstvom, neko tokarstvom. Svi su radili, ne samo da su radili iz te porodice, nego čak su i zapošljavali i druge koji nisu imali svoju proizvodnju. Privatno zanatstvo je bilo najzastupljenije. Tata je bija potkivač, potkiva je konje, a mama je bila domaćica, ona je tkala sa spravom, na razvoj. Poslije kad smo se priselili u Hrvatsku, to je interesantno stvarno,

⁶⁹ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

⁷⁰ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 218.

radili smo sa kožom. Janjevci su poznati kao zanatlije, radišni. Prije ti ja nisam zna o koži a' ma baš ništa. Jedan put kad sam bio u Splitu, vidiya sam od kože u podrumu, di je Dioklecijanova palača, Društvo Umjetnika je izlagalo torbe, novčanike, kajiše i sve to. Onda sam vidiya da ja to mogu radit. Kika i ja, tvoja baka, prvo smo kupili jednu torbu njihovu. Koliko smo je radili? Dva do tri dana? Kupili bi neku torbu ručnog rada i onda bi je rasparali, kad bi ja to pogleda, izaša' bi vanka i onda bi to skicira, pa bi poslije radio. Ovi što prodaje, iz Društva Umjetnika, tapša me po ramenu i kaže: „Slobodno ti to gledaj, nećeš moć' ti to radit'.“, a u meni se stvorija inat još veći. Stvarno sam ih iskopira, napravija, posli smo radili puno. Kući samo ih radili, svaki dan ja mislim da je bilo po dvadeset i pet torbi i po dvanaest novčanika. Nisam u početku ima nijednu spravu, ispočetka sam oštija noževe da režem kožu, u Metalplastici, tamo sam radio. U Metalplastici smo lijevali kalupe. Kad sam pustija obrt, nisam ima' ništa. Prve sprave smo kupili u Italiji, poslije smo radili super. Kada je rat počeo, strojeve su braća prebacili u Zagreb, uništili su se i tu je bio kraj.⁷¹

4.7. Koja su se jela spremala u Skopju ili u Janjevu, za neke običaje?

Jela i spravljanje istih ovisila su najčešće o imovinskom stanju obitelji. Ono što je još utjecalo na prehranu, naročito na određene dane u godini, kao npr. slavlja, jesu utjecaji raznih drugih kuhinja. Turska je kuhinja zauzela veliko mjesto na stolu brojnih janjevskih obitelji.

Pravili smo tafće na grafće, a i bureci, sve ti to ide od dole, pite zeljanice, sarme sa lozom, ovdje to ne rade. Radili smo tulumbe, to je sve makedonsko, od Turaka ostalo. Imaju boze, nekakva pića, eklere, kao krafne ali duge, rade sarme od suhe paprike, po tome su poznati. Sad i kod nas svi rade pite i bureke, a prije kad sam ja došla, ovdje ni'ko nije znao pitu napraviti. Radili smo i barenice, birjan, to je riža s blitvom i mesom u tepsiji... Radili smo i piftije, ali to rade i Slavonci, pa to ne možeš baš odrediti čije je to...⁷²

4.8. Poslovice

⁷¹ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine.

⁷² Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Filjka Matić (djev. Rodić), rođ. 1952. godine.

Poslovica je usmenoknjiževno mikrostrukturno djelo kojim „se prenosi višestoljetno i višemilenijumsko iskustvo koje jezgrovito tipizira osobe, događaje i pojave. Poslovice se izgovaraju u određenim prigodama i stoga ih je od svih usmeno-književnih oblika najteže zapisivati.“⁷³

Kod Hrvata na Kosovu česta je poslovica: Ku'j je sloga, tu je i Boga!

5. Usmene lirske pjesme

Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti.⁷⁴

Kada se govori o usmenoj književnosti, može se govoriti o lirici, epici i drami, a od razdoblja renesanse, ovoj je književnost doživjela svoj procvat. Usmena je književnost zaživjela kroz razne načine. Prije svega usmeno se blago istražuje, bilježi, pomno proučava i zahtjeva velik napor i rad.⁷⁵

U istraživanju usmene književnosti svojim radom doprinose i razne druge znanosti, a povijest je donijela razne nazive za istu te su tako poznati nazivi „seljačka“ / „pučka“ ili „tradicionalna književnost“⁷⁶.

Petar je Hektorović prvi pisac koji je svojim radom ukazao na važnost kulturnoga i tradicijskoga blaga usmene književnosti.

5.1. Uspavanke

Uspavanke su lirske pjesme, koje se vezuju uz najraniju čovjekovu dob, uz djecu i djetinjstvo. Ovakve lirske pjesme su ujedno i ljubavne pjesme, pjevane ili recitirane s tonom ljubavi majke, oca, bake ili djeda prema djetetu.

Najčešći je ambijent recitiranja ili pjevanja uspavanki bdijući uz dijete i njegovu postelju. „Majka djetetu u kolijevci pjevuši najdraže i najslađe riječi dok ga njiše da ga uspava. Majke za svoju djecu podnose sve i obavljaju najteže zavjete.“⁷⁷

⁷³ Marko Dragić, *Stolačka i neumaska suvremena paremiografija*, Stolačko proljeće, Godišnjak za povijest i kulturu, XIII, Matica hrvatska, Stolac, 2015., str. 111.

⁷⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 11.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 97.

Dete M'l'cko (u prijevodu znači „maleno dijete“) poznata je janjevska uspavanka. Po svojoj popularnosti odmah iza nje slijedi pjesma *Anće* (Ana od milja), koja je nešto bržega ritma.

Dete m'l'cko

Drage očice, tu na krilu
majčice, tebe majka ogrjeva,
tebi milo, pripjeva.
Tebe majka u san njiše,
uspavankom tiše, tiše.
Anđeli će tebi doć,
Spavkaj, spavkaj cijelu noć.

Dete m'l'cko pjesma je od jedne strofe u kojoj se niže sedam stihova. Pjesma je sporoga ritma, a prisutna je i rima (a, a, b, b, c, c). U pjesmi je vidljiv „kršćanski motiv“⁷⁸, što zapravo i nije rijetkost kod uspavanki: / *anđeli će tebi doć* /. Od motiva još se ističe motiv ogrjeva, kao motiv topline i sigurnosti te motiv majčina krila, koji će uz pomoć duhovnoga (anđela) pružiti sve što je potrebno jednom djetetu. Zadnji stih krije odmilice poput / *Spavkaj, spavkaj cijelu noć* /.

Anće

Anće, guguće,
da ti kupim papuče.
Anće guguće,
Da ti kupim papuče.

Neću, ne mogu,
male su mi za nogu.
Neću, ne mogu,
male su mi za nogu.

⁷⁸ Isto.

Anće je pjesma sastavljena od dvije strofe, a svaka se strofa sastoji četiri stiha. Ritam je pjesme nešto brži nego kao kod prve. Rima također ne izostaje (a, b, a, b te a, a, a, a). Pjesma je komunikacija između odrasloga čovjeka i djeteta. U prvoj se strofi djetetu nudi obuća, dok u drugoj strofi dijete luckasto odgovara da ne želi baš tu obuću, jer je naraslo i takva mu više ne može odgovarati. Baš kao i u prvoj pjesmi, prisutne su odmilice, ali ovoga puta na istaknutiji način. Sam naslov krije odmilicu imena Ana, a uz ime se još nalazi leksem „guguće“ / *Anće, guguće // da ti kupim papuče* /, što ukazuje da je dijete još uvijek maleno ili ga pripovjedač tako doživljava.

Ponavljanje je stihova često kod ovakve vrste pjesama, jer su se na takav način pjesme lakše pamtile.

5.2. Ljubavna pjesma

Ljubavne se pjesme i danas, kao što je bilo nekada, mogu čuti kod janjevskih obitelji na brojnim slavljinama. Poznato je da „najstariji zapis hrvatske svjetovne lirske ljubavne pjesme seže u period između 1421. i 1430. godine.“⁷⁹

Iako je prva asocijacija, (kada se govori o ljubavi) motiv sreće, to ne mora nužno uvijek biti tako. Ljubavne su pjesme nastajale potaknute radošću, ali i tugom. Kao pozadina ovih pjesama može biti radost pri susretu s voljenom osobom, a suprotno tome rastanak od voljene osobe, odlazak mladića u vojsku te njegov povratak, neke od prepreka, zbog kojih je ljubav između dvoje ljudi nemoguća i sl.

Devojčice turumčice

Devojčice turumčice,
ružo rumena,
zašto s mene ne govoriš,
usta medena?
Ja bi s tebe govorila,
ne smem ot majke.

⁷⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 79.

A de ti je stara majka,
da ti ne bine?
Otišla je u as bašču,
neven da bere,
da nakiti milu ćeru
i milu sna'u.
Da napuni pun jastuka,
da ga miriše,
'više njega crno oko,
suze roniše.

Djevojčice turumčice ljubavna je pjesma pisana u jednoj strofi, koja je sastavljena od šesnaest stihova. Naslov pjesme *Djevojčice turumčice* u doslovnom bi se prijevodu mogao prevesti kao „lutka“, što može biti asocijacija na ljepotu žene, kojoj se muškarac u pjesmi obraća. U prvih nekoliko stihova muškarac daje mladoj ženi komplimente, ali se doznaje da oni zapravo ne mogu razgovarati. Razlog tomu, njemu je nepoznat: / *Djevojčice turumčice, // ružo rumena, // zašto s mene ne govoriš, // usta medena?* /. Dalje govori djevojka i saznajemo da ona ne smije razgovarati s muškarcem, jer joj majka to brani. „Mnoge su nesretne ljubavi bile zbog nerazumnih majki“⁸⁰. Nekoliko stihova prije samoga kraja pjesme daje rasplet ovome razgovoru, majka brani razgovor s drugim muškarcem, jer sprema kćer za udaju: / *Otišla je u as bašču, // neven da bere, // da nakiti milu ćeru // i milu sna'u.* /“ Motiv jastuka je asocijacija na noć, koja je za ovu djevojku vrlo teška pa pjesma kaže da noću ona čak i plače: / *Da napuni pun jastuka, // da ga miriše, // 'više njega crno oko, // suze roniše.* /

Ovakve su se pjesme prenosile s koljena na koljeno, najčešće u trenucima kada bi neka djevojka tugovala zbog nemogućnosti ostvarivanja ljubavi s muškarcem, kojega zaista voli. U tim je trenucima najčešća potpora bila ženski dio obitelji, sestre, rođakinje ili čak prijateljice.

6. Pučke pjesme

⁸⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 81.

Poznata je janjevska pučka pjesma⁸¹, koja je zabilježena bez naslova, a kazivač ju je naučio još za života na Kosovu:

-Čim bi stupila u Janjevo,
Odma bi se ušelila.
Što j' to? Da se nisi namerila?
Istina, k'va sam bila,
Ko kad sam na oči pala.
Od moje vragove i bišerete,
Piskala je cela mala.

-Svadba je gulema radost,
s trčanje svi se spraljaju.
Žene pr'menjite, držiju dimije,
imaju strah da gi ne ukaljaju.
Svirači sviraju oro,

-Ajdelo, mandelo, jumbaj dumbaj, de!
Sopoćani svi ćelavi!
Ajdelo mandelo, jumbaj, dumbaj, de!

Pjesma je sastavljena od tri strofe s različitim brojem stihova. Govori se o odnosu muškarca i žene prije svadbenoga slavlja i o samom slavlju. Pjesma je oslikavala stvarno stanje između bračnih supružnika, prije i tijekom braka.

Prva strofa je sastavljena kao dijalog između muškarca, porijeklom iz Janjeva i žene koja bi potencijalno mogla biti presretna, ako bi se udala za Janjevca. Muškarac pita ženu što se dogodilo, je li zainteresirana za život u Janjevu: / *Što j' to?* // ***Da se nisi namerila?*** /, a ona odgovara pozitivno: / *Od moje vragove i bišerete,* // ***piskala je cela mala*** / (u prijevodu, toliko je bila sretna, da je cijelo mjesto o tome pričalo).

⁸¹ Pučke pjesme razlikuju se od usmenih pjesama. Pokatkad umjetnički vrijedne pučke pjesme usmenom predajom postaju usmenim pjesmama. O tome više: Marko Dragić, *Usmena i pučka epika u tradicijskoj baštini Hrvata iz mučko-lečevačkih sela*, Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Zadar, Split, 2011., str. 493-527

Druga strofa opisuje svadbeno slavlje, koje je tolika radost – svi negdje žure, žene se presvlače u najljepšu odjeću, plešu kolo i vesele se, dok svirači sviraju.

Posljednja je strofa kao zaključak na prve dvije. Ponavljanje je ciljano odabrano, a stihovi: / *Ajdelo, mandelo, jumbaj dumbaj, de!* / ostavljaju dojam velike sreće.

7. Veliki potres u Skopju

Puno je Hrvata koji su nastavili svoj put dalje od Janjeva. Tako su brojni „trbuhom za kruhom“ odlazili u obližnja mjesta. Kazivačica pripovijeda o velikom potresu, koji je pogodio Skopje 1963. godine:

Ja sam imala jedanaest godina, kad je to bilo. Malo sam nastradala, brat je vidio kada je dio zida pao na mene, pa mi je pomogao. To su bile stare kuće, starovinske. Poslije smo bili po šatorima svi, to je bilo dvadeset i šesti sedmog, šezdeset treće godine, sreća da je bilo ljeto. Tada smo svi bili pod šatorima, ta dva – tri miseca je pomoć stizala iz Amerike, Meksika, iz svega i svačega. Došli su kamioni, kao UNPROFOR danas, takvi kamioni su došli. Donili su svega za raditi barake, montažne kuće. Označivalo se, kome je skroz srušena, on bi dobio montažnu, ako je crveno označena ona je skroz uništena, te su rušene. Ako je žuto, ta bi se nadogradila, za popravak, ako je zelena može se stanovati u njoj. Tako je ja mislim bilo. Baraka je bila sa kuhinjom, zahodom, s temeljima, jer iza toga su potresi svako malo bili. Naša je bila polu srušena, mi smo digli kredit pa smo je obnovili, malo ti i država pomogne. Poslije su ih sve uziđali na te barake, da vidiš sada kad ideš, sad su to vile. Kompletne naselja, van grada. Naša kuća je kasnije ulazila u plan da je cesta išla. Tada smo mi dobili stan, novčano su nas isplatili, koliko su mislili da to vredi.⁸²

⁸² Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazala mi je Filjka Matić (djev. Rodić), rođ. 1952. godine.

Rječnik

A

Ajdelo, mandelo, jumbaj, dumbaj de! –
usklik

As bašća – centar mjesta

B

Barenice – kosovsko tradicionalno jelo,
barena pita s rebarcima

Belo – bijelo

Bendali – doživljavali

Bija – bio

Birjan – tradicionalno jelo, riža, špinat i
meso

Bišerete – nemiri

Bižimo – bježimo

Blagosovenje – hrana koja se za Uskrs
blagoslivlja

C

Cela – cijela

Celi – cijeli

Cilu – cijelu

Č

Čošē – kut

Čovek – čovjek

Ć

Ćale – otac

Ćera – kći

Ćut' – ćuti

D

Da' – dao

Dava' – davao

De – gdje

Dete – dijete

Dete m'l'cko – maleno dijete

Devojčice turumčice – lutka, lutkica za
igranje

Di – gdje

Dica – djeca

Dida – djed

Diga' – digao

Dobijali – dobivali

Doć' – doći

Donili – donijeli

Doša' – došao

Drenjine – dren

Drugdi – drugdje

Držiju – drže

Dučkino bunište – smetlište u vlasništvu
obitelji Dučkić

Dvista – dvjesto

DŽ

Džimbiš – buka, galama

Damlije – igra s klikerima, pikulama

Đ

Đurđevdan – blagdan sv. Jurja

E

Ekler – dugi makedonski kolač sa šlagom

G

Gi – njega, ga

Govorija – govorio

Gudica – pečena svinja

Guguće – odmilica

Gulem Gospondindan – Velika Gospa

Gulema – velika

H

Horsko takmičenje – kor, pjevačko
natjecanje

I

Ić' – ići

Iće – hrana

Iskopira' - iskopirao

Ispričat' – ispričati

Izaša' – izašao

J

Jaha' – jahao

K

Kajiši – remeni

Karbit – barut

Kazat' – kazati

Ko – kao

'ko – tko

Kolomboć – kukuruz

Kruv – kruh

Ku'j je sloga, tu je Boga! – poslovice,
„gdje su ljudi složni, sve je dobro“

Kupija – kupio

K'va – kakva

L

Lepšeg – ljepšega

LJ

Ljamari – osobe koje se danju
predstavljaju za muslimane, a noću su
katolici

Ljevarstvo – zanat

Ljulje – ljuljačke

M

Mali Gospođindan – Mala Gospa

Malte ne – kao

Mesila – mijesila

Meštri – majstori

Misec – mjesec

Misto – mjesto

Muabet – ugodan razgovor

N

Nabavija – nabavio

Namera – namjera

Namerila – namjerila

Napario – zagrijao

Napravija – napravio

Ne bine – ne bude

Ne smem – ne smijem

Ni'ko – nitko

O

Odma' – odmah

Odnit – odnijet

Opština – teritorij grada

Oro – kolo

Ot – od

Otić' – otići

Ovde – ovdje

P

Pada' – padao

Pasja vera – đavao, „pasja vjera“

Pepeljanje – obred pepeljanja, blagdan

Pepelnice

Piftije – tradicionalno makedonsko jelo,
svinjska koljenica

Pivat' – pjevat

Po' – pol

Pomaga' – pomagao

Posvetalica – hrana koja se za Uskrs
blagoslivlja

Posvetališće – hrana koja se za Uskrs
blagoslivlja

Povuka' – povukao

Pravit ćemo Rifanu! – „ljuljat ćemo se“

Priselili – preselili

Pr'menjite – promijenite

Promrza – promrznuo

R

Razboliti – razboljeti

Razvlačit' – razvijati

Reć' – reći

Rezervnik – zamjenik

Rifanac, Rifama – ljuljačka koja se
pripremala za mlade na blagdan sv. Jurja

S

Sedanke – okupljanja, sjedenje i
razgovaranje

Sićam – sjećam

Skuvala – skuhala

Slamarica – ležaj od slame

Slavija – slavio

Sličuge – klizaljke

Sna'a – snaha

Sneg – snijeg

Sopoćani – stanovnici Srbije

Sprljaju – isprljaju

Srećna slava – način čestitanja, „sretno
slavlje“

Srića – sreća

Sritne – sretne

Starovinske – starinske

Stojao – stajao

Stvorija – stvorio

Svak' – svatko

Sveti – slava svetca

Svugdi – svugdje

Š

Šta – što

Štanceraj – zanat

Štedilo – štedjelo

T

Tafće na grafće – makedonsko jelo, grah

Teća – posuda za kuhanje

'tio – htio

Tražija – tražio

Tribali – trebali

Tuć' – tući

Tulumbe – turska slastica, biskvit
natopljen vodom i šećerom

U

Ubaciva' – ubacivao

Ujutru – ujutro

Uplašija – uplašio

Ušelila – uselila

Uvabila – uhvabila

Uvatit' – uhvatiti

Uvik – uvijek

Uvik – uvijek

Uziđali – podignuli zid

V

Veće' – večer

Veligdan – Uskrs

Vidila – vidjela

Vidili – vidjeli

Vidit' – vidjeti

Viruj – vjeruj

'više – poviše

Vridi – vrijedi

Vrteške – igra s drvenim štapićem i prutom

Z

Zagrade – kampovi za hodočasnike u čast
sv. Ane u Letnici

Zalotovan – rezultat limarske tehnike

Zvat' – zvati

Zvonija – zvonio

Ž

Živili – živjeli

8. Zaključak

Hrvati sa Kosova i danas su mnogima nepoznati ili se o njima vrlo malo i površno zna. Premda ne postoje brojni zapisi, danas su njihovi životi svjedočanstvo njihovih putova kroz povijest. Usmena je predaja odigrala važnu ulogu. Skladan život uz više nacija, vjersko opredjeljenje, selidbe, zanati ili običaji nisu nešto po čemu bi se Janjevci trebali nužno isticati kao manjina, ali su svakako veliko bogatstvo. Sve što se može povezati s riječju „Janjevo“ doista je zanimljivo i u najširem smislu te riječi - inspirativno.

Janjevci žive i danas diljem Lijepe Naše. S njima žive običaji, pjesme i legende, koji su se godinama prenosili s koljena na koljeno te na taj način utjecali na brojne karaktere i živote mlađih naraštaja.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

Filjka Matić, (djev. Rodić, rođ. 1952.) u Janjevu, Kosovo

Mate Matić, (rođ. 1947.) u Janjevu, Kosovo

Literatura

1. Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
2. Babić, Marko, *Šutnja Velike subote. Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 53 (1). Split, 2013. 80-91.
3. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriježskoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Vol.10, No. 10/2, Sveučilište u Zadru, 2014. str. 375.-385.
4. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, 13 (1), Split, 2004., str. 5-26.
5. Braica, Silvio, *Godišnji običaji*, Marjan tisak, Split, 2004.
6. Braica, Silvio, *Poklade, korizma: ciklus godišnjih običaja*, Etnografski muzej, Split, 2003.
7. Čapo Žmegač, Jasna, *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
8. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, 13 (1), Split, 2004., str. 5-26.
9. Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu*. Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000.
10. Dragić, Marko. *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*. Ethnologica Dalmatica, 22, Split, 2015., 5-42.
11. Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*. Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.

12. Dragić, Marko. Stolačka i neumaska suvremena paremiografija. Stolačko proljeće, Godišnjak za povijest i kulturu, XIII, Matica hrvatska. Stolac, 2015., str. 111.-127.
13. Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.
14. Dragić, Marko. Velike poklade u folkloristici Hrvata. Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.
15. Dragić, Marko. Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata. Muka kao nepresušno nadahnuće Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog znanstvenog simpozija Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez, Zagreb, 2012., str. 332.-372.
16. Dragić, Marko. *Usmena i pučka epika u tradicijskoj baštini Hrvata iz mučko-lečevačkih sela*, Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Zadar, Split, 2011., str. 493-527.
17. Dragić, Marko. Veliko trodnevlje u ramskoj pasijskoj baštini, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104
18. Dragić, Marko. Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu. Godišnjak Titius, 3. 2010. str. 123-174.
19. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
20. Dragić, Marko. *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.
21. Kekez, Josip, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb 1996.
22. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
23. Kutleša, fra Silvestar *Život i običaji u Imočkoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.
24. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990.

25. *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
26. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.

Sažetak

Podno brda *Glama*, svega dvadesetak kilometara jugoistočno od Prištine, glavnoga grada Kosova, smjestilo se maleno mjesto zvano Janjevo. Još prije mnogo godina Janjevo je pružilo sigurnost i dom brojnim Hrvatima. Četrnaesto je stoljeće za Janjevce značilo prekretnicu i početak borbe za „bolje sutra“. Podrijetlom Hrvati iz Dubrovnika, katoličke vjeroispovijesti, doista su skladno živjeli sa narodima koje si su ondje obitavali. Upravo njihova vjera i zagovor svetoga Nikole ključ su njihove opstojnosti.

Stalna putovanja, odlasci na sajmove, umijeće trgovanja samo su neki od pojmova koji se vezuju za janjevski narod. Poznato je da su uz trgovinu bili nadareni i za druge poslove, npr. obrada raznih sirovina, izrada nakita i posuđa, rad u vinogradima i sl.

Specifično okruženje u kojem su boravili uvelike je utjecalo na život Janjevaca. Tradiciju i običaje prenesene iz Dubrovnika, sačuvali su onoliko koliko je to bilo moguće. Božićne običaje, slavljenje Uskrsa, štovanje svetaca, poklade, običaj čuvanja hrane, usmene lirske pjesme, predaje i slično, savjesno su prenosili s koljena na koljeno. Nematerijalna je baština oduvijek imala važno mjesto u njihovom životu.

Ključne riječi: Janjevo, Hrvati na Kosovu, nematerijalna baština, običaji, predaje

CONTEMPORARY ETHNOGRAPHY OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF CROATS IN JANJEVO

Summary

At the foot of the hill Glam, almost 20 kilometres northeast from Priština- the capital of Kosovo, there is a place called Janjevo. Many years ago Janjevo provided homes and safety to many Croats. The fourteenth century was the turning point period when Janjevci (people from Janjevo) started their struggle for the better future. These ethnic Croats descending from Dubrovnik and of Catholic faith lived in harmony with other ethnicities living in the same area. Their Catholic faith and protection of their patron saint Saint Nicholas are the key to their existence.

Constant journeys, attending fairs, trading skills are some of the terms which we associate with the people from Janjevo. It is known that they are not only talented for trade, but also for other crafts, for instance, treating raw materials, making jewelry and pottery, working in vineyards etc.

Specific surroundings in which they lived hugely influenced Janjevci's lifestyle. They preserved the tradition and customs brought from Dubrovnik as much as possible. They also conscientiously handed down from generation to generation their Christmas customs, celebrating Easter traditions, worshiping saints, carnivals, the custom of storing food, oral lyrical poems, and other traditions. Intangible cultural heritage has always kept an important place in their lives.

Key words: Janjevo, Kosovo Croats, intangible heritage, customs, tradition

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Petra Vuković, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskog i njemačkog jezika i književnosti izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 6. rujna 2021.

Petru Vuković
Potpis

Obrazac I.P.

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podertajte odgovarajuće) u Digitalni
repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Petra Vuković
Naslov rada: Suvremena etnografija nematerijalne kulturne baštine Hrvata u
Znanstveno područje: Humanističke znanosti Janjevu
Znanstveno polje: Filologija
Vrsta rada: Završni rad

Mentor/ica rada:

Marko Dragić, prof. dr. sc.

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

/

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

Lucijana Armanda Šundov, doc. dr. sc. i Nikola Šunara, dr. sc.

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane urednog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST

c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 6. rujna 2021.

Potpis studenta/studentice: Vuković Petra